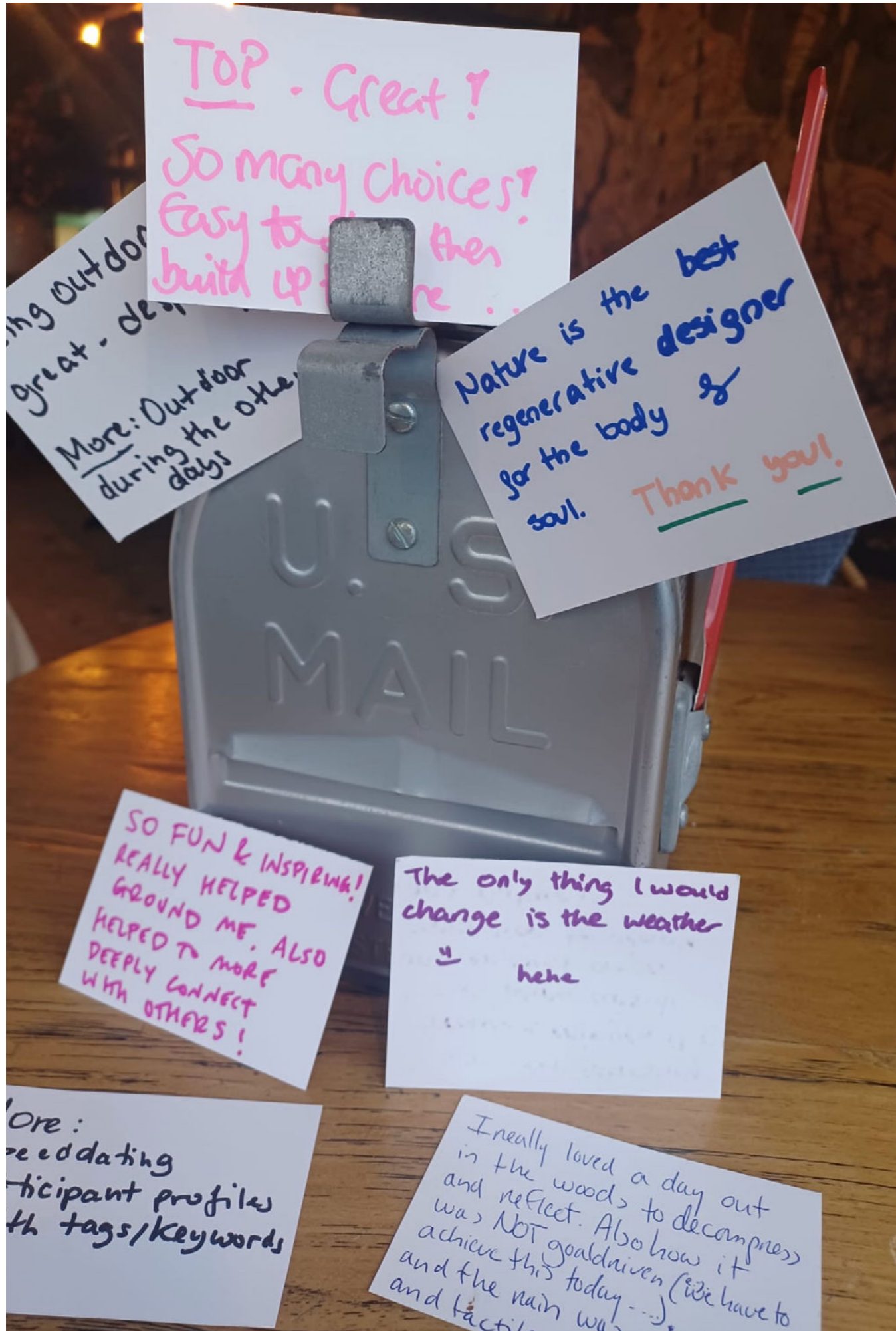

E2C

**TERUG
BLIK
2023**

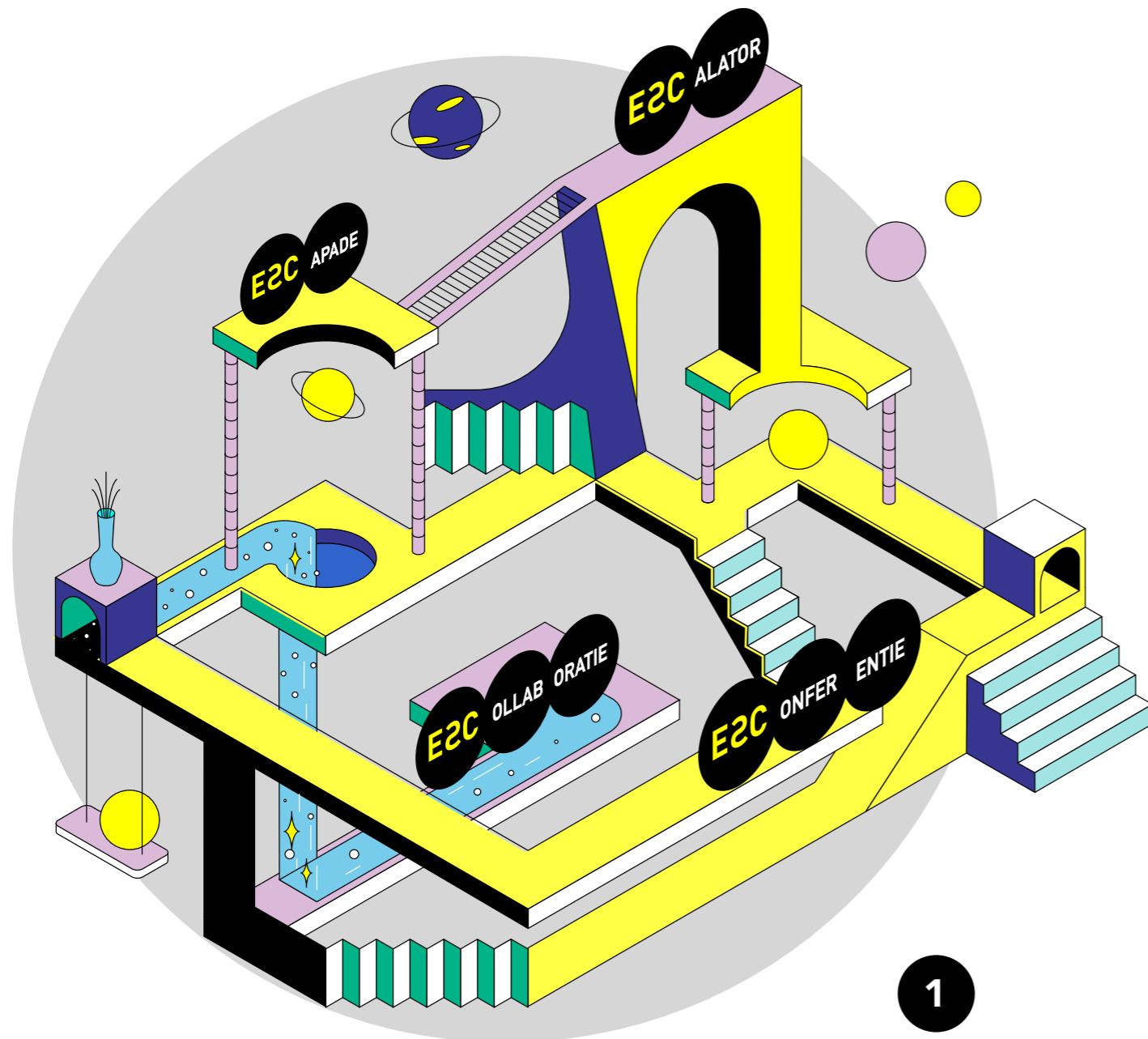
Twée jaar Expertisenetwerk Systemisch Co-Design

Inhoud

Inleiding	5
Samen Leren en Ontwikkelen: het Programma.....	7
Onderzoek en Onderwijs	10
Bas van den Berg: een jaar vol workshops, een RSD conferentie en een boekpresentatie	12
Claudia Mayer, Armand van Oostrom en Michael Kunst vertellen over het ESMEE project	14
Systemisch Co-Design: Navigeren in complexe vraagstukken	16
'Systemisch Co-Design wat tot voor kort geleden nog helemaal nog niet bestond'. Interview met Liliya Terzieva	20
Merel van der Woude: 'Systeemopstelling als methode om te leren'....	22
Tomasz Jaskiewicz over de democratisering van technologie.....	24
Colofon.....	26

Inleiding

We kijken terug op het tweede jaar van het SPRONG Expertisenetwerk Systemisch Co-Design (ESC).

In het eerste jaar hebben we gebouwd aan ons programmteam en ons partnernetwerk. In het tweede jaar zijn we vanuit de opgedane inzichten en gedeelde expertise aan de slag gegaan en hebben we een steviger (leer)programma neergezet. We organiseerden uitwisseling, leermomenten en een conferentie om onze inzichten, tools en werkwijzen over Systemisch Co-Design (SCD) te delen. Door van elkaar te leren, elkaars praktijken beter te kennen, tools te combineren en in te zetten, willen we meer impact maken bij de verschillende transities waarin onze netwerkpartners actief zijn.

ESC werkt aan twee hoofddoelen. Ten eerste willen we een stevige praktijkgerichte onderzoeksgroep worden over hogescholen heen waar kenniscentra, lectoraten en praktijkpartners garen bij spinnen. Ten tweede willen we onze SCD aanpakken en tools toepassen, verdiepen, onderbouwen en uitdragen naar buiten om daarmee impact te maken op de grote maatschappelijke vraagstukken van deze tijd.

Hink-stap-sprong zeiden we in ons start document, het trajectvoorstel. En dat is waar we na twee jaar een eerste grote iteratie in gemaakt hebben wat ons betreft. Gehinkt en een paar stapjes werden gezet in het eerste jaar, maar met het programma team en de impact pool compleet, de programmalijnen en activiteiten scherp in kaart en de RSD-conferentie als hoogtepunt in 2023 hebben we een echte sprong voorwaarts gemaakt. Een sprong die ons zowel qua profilering, professionaliteit, netwerk, kwaliteit en impact liet groeien en op momenten zelfs deed stralen. •

Figuur 1:

Met een kleine kwinkslag naar Escher laten we zien dat de ESCapades (reflectiemomenten), ESCalators (sessies), ESCconferenties (leer netwerk bijeenkomsten) en ESCcollaboraties (projecten) elkaar voeden en versterken. Al zijn de activiteiten verschillend van omvang, we zien er geen hiërarchie in.

Figuur 2: Tijdens de ESCalator in mei 2023 gingen deelnemers op zoek naar de 'blind spots' in systemen aan de hand van een instrument dat binnen ESC ontwikkeld is.

Figuur 3: Tijdens het Leer Netwerk Evenement op 22 mei waren er drie workshops. Hier zien we Guido Stompff (Lector Design Thinking) in actie tijdens de sessie Pantha Rrhei, samen met Amsterdam en Partners.

Figuur 4: Joyeeta Gupta gaf een inspirerende opening keynote tijdens de RSD conferentie over systeemverandering op wereldschaal. Een pleidooi voor een global constitution om de aarde ook op langere termijn voor de mens bewoonbaar te houden.

Figuur 5: In de workshop vanuit het Comenius project 'Students as Partners' werd ook de dans ingezet. Deze workshop werd mede verzorgd door studenten van Hogeschool Inholland.

Samen Leren en ontwikkelen: het Programma

Om het samen leren in ons netwerk vorm te geven, zijn we gestart met een aantal verschillende programmalijnen en activiteiten waarmee we onze gezamenlijke kennis kunnen delen en (door)ontwikkelen.

Deze ESCapades, ESCalators, ESCons en ESCollaboraties vormen het hart van de activiteiten die het programmteam organiseert en/of faciliteert. Deze activiteiten zijn verschillend in aard en omvang, maar voedend naar elkaar. De komende periode hopen we het vliegwiel effect hiervan te ervaren.

De onderzoekers en kennisregisseurs uit het ESC team vangen voortdurend de lessen, inzichten en tools vanuit deze activiteiten en werken zo samen met lectoren aan een SCD-framework en toolbox. Verderop in dit magazine vertellen onze onderzoekers meer hierover.

ESCalators

ESCalators zijn leerbijeenkomsten in de vorm van een workshop of sessie van een dagdeel waarbij het hele netwerk en ook andere geïnteresseerden welkom zijn. Twee lectoren en een of meerdere praktijkpartners verbinden hun expertise en ervaring op gebied van SCD aan de hand van casussen uit de praktijk. Zo delen én combineren we Systemisch Co-Design kennis en tools en maken we ze beschikbaar voor een breder publiek. ESCalators zijn bedoeld om van elkaar te leren.

ESCapades

Omdat een ESCalator soms te 'open' kan aanvoelen ontstond de ESCapade. Dit is een kleinschalige besloten sessie waarbij één praktijkpartner een casus of vraagstuk voorlegt aan één Lector. In alle kwetsbaarheid komen vragen aan bod, bijvoorbeeld waar een meer systemische aanpak zinvol was geweest of waarom de co aanpak zo moeilijk (b)leek.

'Hoe doe je aan co-design in de chaos, waar problemen en gemeenschappen voortdurend in verandering zijn?'

Figuur 6:
In de workshop door Lector Liliya Terzieva werd Lego ingezet als opmaat naar Futuring werkvormen.

Figuur 7:
Lector Wina Smeenk introduceert haar nieuwe boek het Co-Design Canvas.

Figuur 8:
Deelnemers aan de RSD Hub reflecteren en delen ervaringen in de wilde natuur. Ondanks de regen, een ideale plek om de volle hoofden ruimte te geven voor reflectie.

Figuur 9:
RSD was een podium voor iedereen die bij wil dragen aan de ontwikkeling van Systemisch Co-Design.

ESConferenties

Twee keer per jaar organiseren we een ESCon, een groter Leer Netwerk Evenement waar kennis en praktijkervaring gedeeld wordt vanuit het netwerk en waar updates gegeven worden over de ontwikkeling van het framework en toolbox.

De eerste ESCon in 2023 was in mei in Pakhuis de Zwijger. Naast een plenaire update over de dynamische leeragenda van ESC waren er drie workshops. Lector Jürg Thölke nam de deelnemers mee in systemisch werken, Lector Tomasz Jaskiewicz ging aan de slag met eigenaarschap en inclusie en Lector Guido Stompff nam ons mee in de chaos van het steeds bewegende systeem. Na afloop van de workshops werden nieuwe inzichten in kleine kampvuursessies uitgewisseld tussen de deelnemers van de verschillende workshops.

Onze tweede ESCon was grootser opgezet en vond plaats in oktober 2023. In het kader van de internationale conferentie *Relating Systems Thinking and Design* (RSD), een wereldwijde happening op maar liefst 12 locaties in evenzoveel landen, organiseerden we een driedaagse ESCconferentie. Twee dagen bij en in nauwe samenwerking met partner Pakhuis de Zwijger en een derde dag buiten in de vrije natuur van het prachtige Twiske. Er stonden 7 keynote sprekers vanuit het directe ESC-netwerk op het podium, maar ook de internationaal vermaarde spreker Joyeeta Gupta, die net de Spinoza premie gewonnen had. De keynotes zijn terug te kijken op ons [Youtube kanaal](https://www.youtube.com/@ESC-sprong). Daarnaast werden er 24 workshops verzorgd door onze lectoren, onderzoekers, docenten en werkveldpartners vanuit het ESCnetwerk. In veel workshops waren ook praktijkpartners actief, zoals Fundamentals Academy, Butterfly Works, IJsfontijn, Digital Rights House, de Erasmus Universiteit, Design Impact Transition en TNO.

Beide avonden in Pakhuis de Zwijger werden aangegrepen om een boek te lanceren vanuit ons ESC-netwerk. Lector Wina Smeenk presenteerde haar nieuwe boek het Co-Design Canvas en onderzoeker Bas van den Berg nam ons mee in de presentatie van zijn boek *Onderwijzen tijdens transitie*. De derde dag was een de-conference dag in de ietwat regenachtige natuur van het Twiske. Aan de hand van diverse SCD-tools zoals de contemplatieve dialoog, de Whatsapp Podcast en theatrale vormen, gingen de deelnemers in de reflectiestand. •

De keynotes zijn terug te kijken op ons Youtube kanaal: www.youtube.com/@ESC-sprong

Onderzoek en Onderwijs

ESC-onderzoekers hebben een coach rol gehad bij studenten teams die met een vraag van SAIL aan de slag gingen. Bekijk de aftermovie van deze challenge.

Belangrijk voor ESC is om Systemisch Co-Design (SCD) een plek te geven in onderzoek en onderwijs op onze hogescholen. We werken toe naar twee dynamische leeragenda's, waarmee we richting geven aan onderzoek en de groei van het netwerk.

SCD-Onderzoeken

We onderzoeken de werking en verschijningsvormen van SCD aanpakken en tools in transitieopgaven. Enerzijds observeren ESC onderzoekers tijdens ESCalators en ESConferenties en interviewen ze onderzoekers, praktijkpartners en andere berokkenen om input te verzamelen voor de toolbox en het framework over SCD. Anderzijds dragen ze bij aan onderzoek- en onderwijsprojecten en onderzoeken zo de werking en impact van SCD in de praktijk. We werken daarin ook samen met koploperlectoren op eigen en andere hogescholen en op universiteiten. In verschillende samenstellingen zijn ESC Lectoren betrokken bij subsidie aanvragen in de domeinen zorg, duurzaamheid en digitalisering. Een aantal keer per jaar komen de lectoren en onderzoekers bij elkaar en bespreken we bevindingen, zoeken we naar relevante inzichten én nieuwe vragen over SCD.

In het najaar is er bijvoorbeeld tijdens de minor Co-Design Studio op de Hogeschool Utrecht samengewerkt met praktijkpartners SAIL en Fundamentals Academy en hebben de ESC-onderzoekers van onze drie hogescholen als coach een rol gehad in de begeleiding van de studenten teams die met de vraag van SAIL aan de slag gingen. Hiervan is een mooie verslag en aftermovie gemaakt die je [hier](#) kunt bekijken op ons onze website.

Versterken en vergroten van het netwerk

Een tweede heel wezenlijke leervraag gaat over de ontwikkeling van de sterke SPRONG groep rond Systemisch Co-Design zelf. Wat is er nodig om als groep van vier hogescholen met acht lectoraten samen kwalitatief hoogstaand praktijkgericht onderzoek neer te zetten en daarmee ook daadwerkelijk impact te maken?

Tot slot

We kijken terug op een mooi jaar waarin we veel van elkaar geleerd hebben over Systemisch Co-Design. Er is ervaring opgedaan, kennis gedeeld en we hebben samengewerkt aan nieuwe onderzoeksaanvragen. Al deze activiteiten dragen bij aan een gestage ontwikkeling van een SCD framework met bijbehorende tools.

We gaan door met het versterken en uitbreiden van ons bestaande netwerk. Voor de komende jaren hebben we al met een aantal bestaande en nieuwe partners intenties uitgesproken. Zo werken we steady door aan onze twee doelen: een SCD aanpak en tools voor het versnellen van transitie en een onderzoeksgroep over hogescholen heen. •

Figuur 10: In het najaar is er tijdens de minor Co-Design Studio op de Hogeschool Utrecht samengewerkt met praktijkpartner SAIL van Hogeschool Inholland.

De RSD conferentie, een boekpresentatie en een jaar vol workshops

Als je al actief bent bij het Expertisenetwerk Systemisch Co-Design (ESC), is de kans groot dat je Bas van den Berg het afgelopen jaar bent tegengekomen. Bijvoorbeeld op de RSD conferentie (Relating Systems and Design Thinking) op 10, 11 en 12 oktober in Pakhuis de Zwijger in Amsterdam. Of tijdens een van de vele workshops die hij als lid van het programmteam van ESC organiseerde of begeleidde. Of bij de presentatie van zijn boek 'Onderwijzen tijdens Transities', waarvoor hij een reis maakte langs hogescholen in heel Nederland om inspirerende onderwijsverhalen op te halen.

In het boek schrijft hij "Ecologische grenzen overschrijden, wereldwijd ongelijkheden creëren... De afgelopen honderdvijftig jaar is er veel kennis en creativiteit gaan zitten in het verwoesten van de aarde." Daarin klinkt niet alleen de stem van een wetenschapper, maar ook die van een activist.

Hoe verhouden de wetenschapper en de activist in jou zich tot elkaar?

"Ik ben geen klassieke onderzoeker, met afstand tot zichzelf, en die zichzelf met die opvatting in de maling neemt. Als onderzoeker ben je nooit objectief, want je bent ook mens en onderdeel van je omgeving. Wat ik doe, is activistisch onderzoek, waarbij ik wetenschappelijke methodes hanteer."

Je boek gaat over 'regeneratieve educatie'. Wat is dat precies?

"Daar is nog geen vastomlijnde definitie voor. Maar als werkdefinitie kun je zeggen dat het gaat om een ecologische wijze van onderwijs die erop is gericht om de aarde te herstellen. Het vernieuwende aan 'regeneratieve educatie' is dat het terug durft te grijpen naar vroeger, naar tijden waarin de mens leefde in harmonie met de planeet in plaats van als superieur wezen."

Waarin verschilt deze onderwijsopvatting van klassiek onderwijs?

"In het huidige onderwijs is het overbrengen van kennis en kunde dominant. Regeneratieve educatie hanteert een ander uitgangspunt, namelijk: wat speelt er op de aarde hier, waar jij leeft? De invulling is afhankelijk van de plek: het maakt uit of je in Groningen, in Zeeland of in een klein dorpje in Brazilië bent. Je kijkt naar de regio, de mensen en de regelgeving daar. Je hebt nog steeds kennis nodig, maar je kijkt naar het geheel en niet vanuit losse disciplines."

Het draait allemaal om transitieonderwijs. Wat maakt transities zo moeilijk?

"Iets nieuws ontwerpen is niet zo moeilijk. Het oude loslaten, daarin zit de grootste uitdaging. Je bent dokter, verpleegster, docent, en dat is gekoppeld aan wat je doet. Als daaraan wordt gemorreld, dan raakt dat je identiteit. Daar ligt een zorgtaak. Ik noem het wel 'hopiceren'. Dat klinkt heftig en dat is het ook: iemand laat een stuk van zichzelf achter om ruimte te maken voor iets nieuws."

Welke plaats heeft design thinking in jouw onderwijs?

"Design thinking gebruik ik als methodiek bij het ontwikkelen van onderwijs. Mijn uitgangspunt is niet: waarover ga ik onderwijs geven? Maar ik start met de vraag: wat heeft de planeet nodig? Je kunt niet in je eentje onderwijs maken, dus ik vraag docenten, studenten en betrokkenen uit de omgeving mee te doen. Met een groep van ongeveer twaalf personen gaan we brainstormen, onder leiding van twee facilitators die alle ideeën bij elkaar brengen. Voor zo'n brainstorm gebruik ik bijvoorbeeld de 7x7-methode, waarbij je een probleemanalyse doet en werkt met post-its."

Gebruik je ook creatieve werkvormen?

"Die gebruik ik vooral tijdens het geven

van workshops en onderwijs. Schilderen, storytelling of de natuur ingaan kan helpen om erachter te komen waar je tegenaan loopt, wat je relatie is met het vraagstuk, wat het met je doet als mens."

Hoe was de RSD conferentie?

"Uitputtend en bijzonder tegelijkertijd. Het was geweldig om een paar honderd mensen uit andere landen te ontmoeten die ook met systemische veranderingen en regeneratief onderwijs bezig zijn. Tijdens de conferentie heb ik een workshop gegeven in de natuur, waarbij het ging om vertraagd wandelen en bewust contact maken met je voeten op de aarde. Het is een mindfulness oefening en de mensen reageerden positief. De presentatie van mijn boek was ook tijdens de conferentie, dat was natuurlijk ook fucking cool."

In 2023 was je onderdeel van het ESC-programmteam, in 2024 niet meer. Blijf je wel betrokken bij ESC?

"Mijn relatie met ESC verandert inderdaad, omdat ik start als associate Lector aan De Haagse Hogeschool. Dan zal ik vooral gebruikmaken van de kennis van het netwerk en samenwerking zoeken voor experimenten en subsidieaanvragen." •

Sluit je aan

Bas schreef het boek Onderwijzen tijdens Transities, dat momenteel zijn weg vindt in onderwijsland. Daarnaast organiseert hij een Community of Practice over Regeneratieve Educatie en schrijft daar momenteel samen met Koen Wessels en Mieke Lopez een boek over. Zij presenteerden eerder over dit onderwerp tijdens de RSD-conferentie in Amsterdam. Je kunt Bas van den Berg volgen op [LinkedIn](#) om hierover op de hoogte te blijven.

Voor meer informatie over Onderwijzen Tijdens Transities kun je terecht op systemischcodesign.nl.

"Het was geweldig om een paar honderd mensen uit andere landen te ontmoeten die ook met systemische veranderingen en regeneratief onderwijs bezig zijn."

Bas van den Berg was in 2023 actief bij ESC als senior onderzoeker en trekker van het werkpakket 'onderwijs en leren'. In oktober verscheen zijn boek 'Onderwijzen tijdens Transities - Een werkboek vol hoopvolle en regeneratieve verhalen': een inspirerende pageturner voor docenten en onderwijsprofessionals. In 2024 start hij als Associate Lector aan De Haagse Hogeschool.

“Stap eens in het perspectief van een ander”

Als je iets tastbaars maakt, zoals een tekening, brengt dat andere gesprekken op gang: herken je dit, wat mis je? Bij het ESMEE-project wordt co-design ingezet om de energietransitie en de landbouwtransitie te helpen versnellen.

“Als je altijd hetzelfde blijft doen, krijg je ook dezelfde resultaten”, zegt Claudia Mayer van Hogeschool Inholland, daarmee in de voetsporen tredend van Einstein. “Met de methode Systemisch Co-Design, met creatieve werkvormen, komen andere gesprekken op gang.”

De projectnaam ESMEE is een acroniem voor ‘Enabling Societal Missions through Entrepreneurial Ecosystems’. Ofwel: maatschappelijke missies mogelijk maken met ecosystemen voor ondernemerschap. Het project bestaat uit drie onderdelen: beleid (welke veranderingen in beleid zijn er nodig), data-analyse (waar zijn de bedrijven die zich bezighouden met de energietransitie en landbouwtransitie gevestigd en wat doen ze precies) en doorwerking in de praktijk. Het doel? “We willen achterhalen hoe regionale ontwikkelingsmaatschappijen (ROM’s) ondernemers kunnen faciliteren om maatschappelijke meerwaarde te creëren door transities te versnellen”, zegt Armand van Oostrom van De Haagse Hogeschool. Universiteit Utrecht is penvoerder en werkt samen met Rathenau Instituut, Hogeschool Inholland en De Haagse Hogeschool.

ROM’s als praktijkpartner

Over hoe dat andere, nieuwe systeem eruit moet zien, is nog veel onduidelijk. Bij de zoektocht naar wat wel en wat niet werkt trekken onderzoekers van de hogescholen samen op met de negen ROM’s. “De ROM’s hebben behoefte aan handvatten waarmee zij de ondernemers in hun regio, en in het bijzonder start-ups en scale-ups, beter kunnen ondersteunen”, zegt Van Oostrom. Michael Kunst van InnovationQuarter, de ROM van Zuid-Holland, gaat daar dieper

op in: “We willen weten hoe we als ROM impact kunnen maken én hoe we dat kunnen meten. Daarvoor hebben we een instrument nodig. In Zuid-Holland is het afbouwen van fossiele brandstoffen bijvoorbeeld een groot thema. Wat is onze rol daarin? Als we weten wat de activiteiten zijn met maatschappelijke impact, kunnen we die impact vervolgens meetbaar maken en opnemen in onze strategie.”

Wat stel jij je voor bij ‘ecosysteem’ en ‘co-design’?

Elk kwartaal vindt een sessie plaats, waar behalve de ROM’s ook vertegenwoordigers van de gemeenten, provincies en het ministerie van EZK bij aansluiten. In het eerste onderzoeksjaar – ESMEE is een vijfjarig project dat loopt van eind 2022 tot eind 2027 – hebben de deelnemers kennis gemaakt met elkaars leefwereld. Wat stellen zij zich voor bij begrippen als ‘ecosysteem’ en ‘co-design’? Van Oostrom: “Mensen hadden daar heel verschillende ideeën bij. Het maakt uit of iemand de begrippen invult vanuit het perspectief van een gemeente, een provincie of een ROM.” Mayer vult aan: “Als je iets tastbaars maakt, zoals een tekening of iets van klei, dan kun je dat met elkaar bespreken: herken je dit, wat mis je? Zo hebben we ook het gesprek op gang gebracht over wat de verschillende stakeholders drijft.”

Een andere sessie ging over twee vormen van logica: regionale logica en start-up-logica. Daartussen werd een lijn getrokken en de deelnemers moesten hun plek op de lijn bepalen: het maakte visueel dat de ROM’s niet op dezelfde positie staan, en de onderzoekers ook niet.

Naast de kwartaalsessies zijn er andere bijeenkomsten, zoals een workshop op de RSD conferentie in Amsterdam. Kunst vertelt over zijn ervaring: “In groepjes zochten we naar een gemeenschappelijke probleemstelling. Onze casus ging over een satelliet waarmee je vanuit de ruimte emissie van gassen kunt identificeren en monitoren,

“Het toekomstige dashboard laat zien waarop je kunt sturen, hoe je invloed kunt hebben op duurzamer en innovatiever ondernemen.”

een veel slimmere en efficiëntere techniek dan het laten rondrijden van meetwagens. Waarom komt die markt nauwelijks van de grond? Wat is het probleem? Hoe zorg je ervoor dat een ondernemer erin durft te investeren? Het is goed om eens uit je eigen perspectief en in het perspectief van de ander te stappen.”

Bestaande systemen begrijpen, nieuwe systemen ontdekken

Een van de inzichten uit het eerste onderzoeksjaar is dat de ROM’s de neiging hebben om intern te kijken, naar hun eigen regio en eigen organisatie. “Wij willen dat oprekken en de ROM’s meer laten samenwerken, zodat ze leren van elkaar. Dat vraagt om een andere manier van kijken, naar het hele systeem, naar alle stakeholders die zich in dat systeem bevinden”, zegt Van Oostrom. “Als onderzoekers willen wij daarvan leren hoe het mechanisme ‘leren van samenwerking’ werkt. We kijken wat de wetenschap erover weet en combineren dat met de zoektocht die we samen met de ROM’s en andere stakeholders ondernemen.” Wat ook is opgevallen, is dat de ROM’s zich vooral richten op economische factoren zoals het aantal banen en de inkomsten. Daar bestaan meetinstrumenten voor en daar worden ze ook op afgerekend. “Maar maatschappelijk welzijn wordt nog nauwelijks gemeten”, constateert Van Oostrom. “Wat zal er gebeuren als we criteria toevoegen om maatschappelijke meerwaarde te meten? We werken aan een dashboard waarop de data van de collega-onderzoekers van de onderzoekspijler data-analyse worden weergegeven. Dit dashboard breiden we uit met andere elementen, zoals de perspectieven van de stakeholders en criteria voor maatschappelijk welzijn. Zo ontstaat een dashboard dat laat zien waarop je kunt sturen, hoe je invloed kunt hebben op duurzamer en innovatiever ondernemen.

Door te experimenteren gaan we steeds beter begrijpen hoe ecosysteemontwikkeling werkt.” De onderzoekers zetten hun bevindingen in een dynamische leeragenda, die ze delen met de SPRONG-groep ESC. Meer experimenteren in 2024

Het jaar 2023 was vooral een jaar van verkennen. Mayer: “Inmiddels voelen de meeste deelnemers zich comfortabel bij de creatieve aanpak. Er is een veilige omgeving ontstaan. Zo bouwen we aan een ‘learning community as a learning system’.” Het jaar 2024 wordt het jaar van activeren en experimenteren. Van Oostrom laat zijn wetenschappelijke nieuwsgierigheid doorklinken als hij spreekt over het nieuwe onderzoeksjaar: “Door veel te experimenteren hopen we te ontdekken wat de hefboom punten zijn naar een nieuw systeem, waarin maatschappelijke missies zoals de energietransitie en de landbouwtransitie mogelijk worden.”

Michael Kunst, adviseur strategie bij InnovationQuarter, de ROM van Zuid-Holland:

“Ik vind het inspirerend om mee te doen aan het project omdat wetenschap, praktijk en testen erin samenkomen, dat is een mooie combinatie. Voor onze regionale sectoren maken we al ecosysteemanalyses. Die praktijkervaring delen we met de projectgroep. Het is interessant om te horen hoe de andere ROM’s er tegenaan kijken en wat hun ervaringen zijn. Zo zijn we samen bezig met het vormen van kennis over innovatieve ecosystemen, gericht op maatschappelijke uitdagingen.” •

Claudia Mayer

van Hogeschool Inholland is onderzoeker bij het lectoraat Societal Impact Design van het kenniscentrum Creative Business.

Armand van Oostrom

van De Haagse Hogeschool is onderzoeker bij het lectoraat Designing Value Networks van het kenniscentrum Mission Zero.

Michael Kunst is

adviseur strategie bij InnovationQuarter, de ROM van Zuid-Holland.

“Wetenschap, praktijk en testen komen bij elkaar, dat is een mooie combinatie”

Systemisch Co-Design: Navigeren in complexe vraagstukken

Werken aan complexe vraagstukken

De grote maatschappelijke opgaven van nu kan niemand alleen oplossen. Denk aan klimaatverandering, de vergrijzing, cybercrime en privacy-issues. Voor deze complexe vraagstukken is een collectieve inspanning nodig waarbij verschillende lenzen op deze vraagstukken worden gelegd.

Dit vraagt expertise over het veranderen binnen collectieven, over hoe systemen werken en over hoe je daadwerkelijk nieuwe ideeën in de wereld kunt zetten en kunt vormgeven. Ervaring in de praktijk leert echter, dat deze expertisegebieden nog vaak gescheiden werelden zijn, elk met hun eigen theorieën, modellen, werkwijzen en gereedschappen.

Ons doel als Expertisenetwerk Systemisch Co-Design (ESC) is om vanuit de lenzen van systeemdenken én design én het collectief bij te dragen aan transitievraagstukken op het gebied van duurzaamheid, digitalisering en gezondheid. Dit doen we door praktijkgericht onderzoek naar manieren waarop deze drie lenzen elkaar kunnen versterken en samen verder ontwikkeld kunnen worden. Een eerste stap hierin is het bepalen wat de drie lenzen inhouden en hoe ze synergetisch kunnen werken in transitievraagstukken.

Systemisch

De lens van het systeemdenken omvat diverse stromingen die de complexiteit van systemen adresseren: *systems thinking*, *systems engineering*, complexiteitstheorie, maar ook systemisch werk (vanuit bijvoorbeeld veranderkunde en psychotherapie). Het gaat hierbij om het onderscheiden van de verschillende elementen in het systeem en de relaties en interacties tussen die elementen. Dit kan op verschillende lagen en schaalniveaus zijn, op verschillende momenten in de tijd en het kan gaan om zowel expliciete als impliciete (f)actoren, al naar gelang wat op dat moment relevant is voor het vraagstuk.

Collectief

'Co' in Systemisch Co-Design staat voor het collectief: het samenwerken en samen leren door de verschillende betrokkenen bij de opgave en het ontwikkelen van mogelijke interventies of acties. Bij transitie-opgaven ligt de verantwoordelijkheid voor inhoud en proces vaak bij de verschillende betrokkenen. De expertise in het collectief heeft onder andere betrekking op het faciliteren van samenwerkings- en leerprocessen, empathisch werken en zich in elkaar verdiepen en het geven van een stem aan betrokkenen, ook de niet-menselijke.

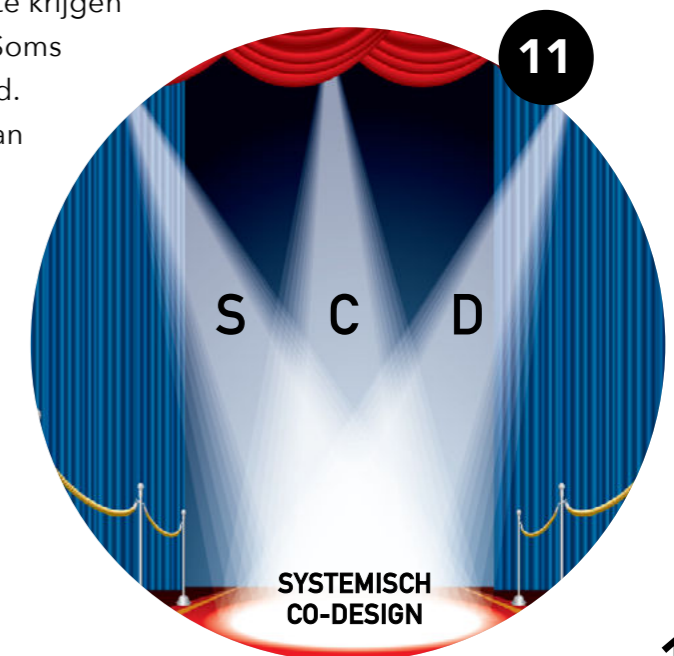
Design

Ontwerpers die aan complexe opgaven werken met of tussen veel verschillende stakeholders, gaan vaak iteratief te werk. Ze zijn erin getraind om in onzekerheid toch concrete stappen te zetten en vooruitgang te boeken, mede door het inzetten van visuele en generatieve methodieken en middelen. Daardoor worden de opgave en mogelijke oplossingsrichtingen scherper. Ontwerpers verbeelden en onderzoeken samen met de betrokkenen alternatieve toekomsten en oplossingsrichtingen om te experimenteren met nieuwe manieren van samenwerken, en pakken vaak een faciliterende rol in het proces.

Systemisch Co-Design

De drie bovenstaande lenzen zijn als podiumlampen (figuur 11) die elk een deel van wat er op het toneel gebeurt verlichten. Iedere lamp is nodig om de juiste belichting te krijgen en ze moeten goed op elkaar zijn afgesteld. Soms moet een lamp - tijdelijk - wat worden gedimd. Het kan bijvoorbeeld nodig zijn om stil te staan bij systemische vragen voordat er weer iets ontworpen of verbeeld kan worden, of om het samenwerkingsproces een tijdje meer aandacht te geven.

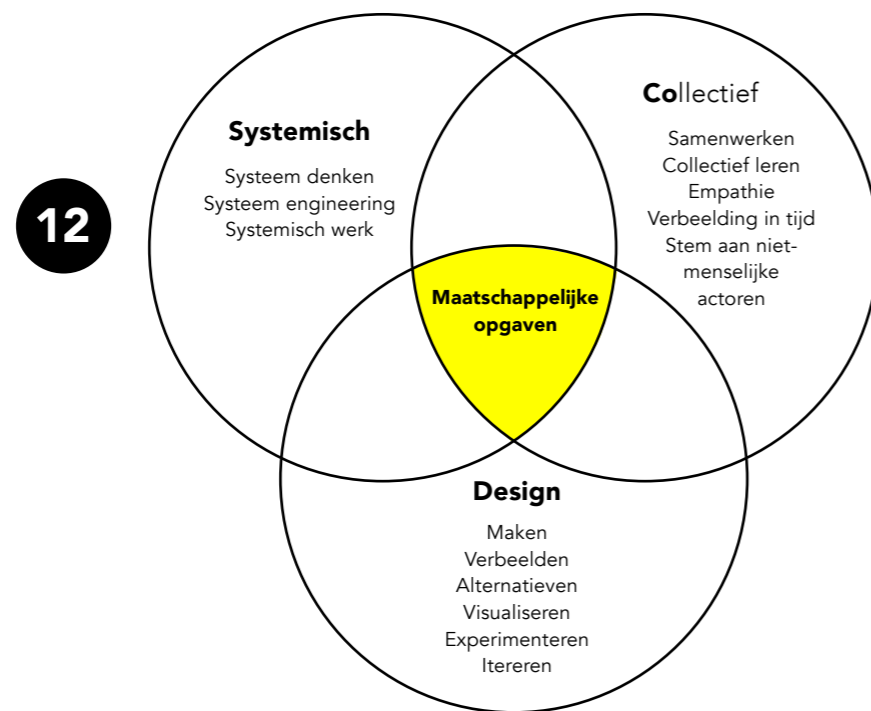
Figuur 11:
Systemisch Co-Design

Een voorbeeld project illustreert hoe de systemische blik, het samenwerken in het collectief en een ontwerpende aanpak elkaar aan kunnen vullen in de praktijk. In dit project wordt binnen wijken gewerkt aan het verhogen van biodiversiteit in steden, waarbij aan bewoners meer handelingsmogelijkheden worden gegeven. Het doel is om deze aanpak uiteindelijk ook in andere wijken en steden in te zetten. Door dit project vanuit samenwerking in het collectief aan te pakken, gaan bewoners zelf manieren bedenken om meer biodiversiteit in hun wijk te krijgen. Door het perspectief van ontwerpen daarbij in te brengen, gaan ze bewust met deze werkwijzen experimenteren om ze gaandeweg te verbeteren.

De overdraagbaarheid van de werkwijzen naar andere steden en wijken komt hierbij meer centraal te staan. Ook gaan ontwerpers de vraag 'reframen': ze onderzoeken of er misschien heel andere manieren van werken mogelijk zijn dan de bewoners eerst dachten. Door daarnaast ook systemisch naar de vraag te kijken, wordt de hele stad als ecosysteem bekeken.

Figuur 12:
Werken aan maatschappelijke opgaven vanuit Systemisch Co-Design

Dat resulteert bijvoorbeeld in het inzicht dat bepaalde planten in een specifieke wijk worden bedreigd door uitlaatgassen, en daaraan gekoppelde andere ideërtingen zoals het bannen van auto's. Ook helpt de systemische lens om te kijken naar samenwerking tussen wijken. Kortom: we kunnen op een rijkere en meer effectieve manier werken aan vraagstukken door hier vanuit het collectief, het ontwerpen en met een systemische blik naar te kijken, zie figuur 12.

Expertisenetwerk Systemisch Co-Design

Als expertisenetwerk werken we op verschillende manieren aan het verder definiëren en invullen van Systemisch Co-Design (SCD). We organiseren leerevenementen, van workshops tot netwerkevenementen en meerdaagse conferenties (zoals de RSD in Amsterdam), we doen praktijkgericht onderzoek, ontwikkelen onderwijs en werken aan professionalisering.

Vragen waar we aan werken zijn onder andere: Wie is en wat doet een Systemisch Co-Designer? Bestaat er wel zo iemand, of is het altijd een SCD-team? Eén persoon kan niet alle expertise van systeemdenken, collectief werken en ontwerpen beheersen, hoe ga je dan te werk? Wat wordt er eigenlijk gevraagd van (f)actoren in transitievraagstukken en wat hebben ze nodig? Hoe organiseer je SCD? Wat is en doet een 'SCD-cultuur'? Welke *mindset*, taal of talen zijn nodig om samen te kunnen werken? Hoe kunnen we verbeelding in de tijd (verleden - heden - toekomst) gebruiken om letterlijk en figuurlijk ruimte te maken voor nieuwe manieren van denken en doen? Hoe ga je om met chaos, ongelijkheid en hoe kun je *blind spots* van jezelf en anderen zichtbaar maken? Hoe breek je bestaande systemen respectvol af om ruimte te maken voor nieuwe?

In de komende jaren hopen we het begrip Systemisch Co-Design steeds verder te laden door theorie, modellen en praktische handvatten te ontwikkelen die passend zijn voor de praktijk(vragen) en om daarmee bij te dragen aan de versnelling van de transitie naar een gezonde, digitaal verantwoordelijke en circulaire samenleving. •

Lees hier meer over de RSD-conferentie in Amsterdam.

“Systemisch Co-Design is iets wat tot voor kort helemaal nog niet bestond”

De afgelopen elf jaar werkte Liliya Terzieva als docent-onderzoeker aan de University of Applied Sciences in Breda. In het voorjaar van 2023 stapte zij over naar het lectoraat Designing Value Networks aan De Haagse Hogeschool. Ze is daarmee het nieuwste lid van ESC en meer dan welkom in het netwerk.

Waarom trok de vacature je aan?

“Als Lector Designing Value Networks kan ik een brug slaan tussen de fundamentele kennis over netwerken en de toepassing daarvan in de praktijk. We werken actiegericht en besteden veel aandacht aan wat er gebeurt in interactie tussen mensen, hoe zij samen waarde toevoegen en samen tot innovaties kunnen komen. Het lectoraat is onderdeel van het kenniscentrum Mission Zero, dat een fantastische missiegedreven focus heeft: ‘Empowering learners to create a sustainable future’. De maatschappelijke opgaven zijn niet alleen de energietransitie of smart cities – al zijn dat wel twee heel belangrijke thema’s. Het Center of Expertise kijkt naar de kern van wat duurzaamheid betekent: dat doorkruist alles, alle industrieën, alle sectoren, alle disciplines.”

Je sloot je meteen ook aan bij ESC. Hoe wist je van het bestaan van deze groep?

“ESC kende ik omdat ik Wina Smeenk van Hogeschool Inholland al kende en haar volgde op LinkedIn. De Haagse Hogeschool is een van de oprichters van ESC en voor mijn onderzoeksgroep – die nu bestaat uit dertien onderzoekers, maar we hebben een paar vacatures – is ESC een van de toonaangevende projecten waar we momenteel aan werken.”

Je bent ook betrokken bij de Lego® Serious Play® methodologie. Wat is de link met je werk?

“Deze methodologie bestaat al 25 jaar. Ik ben een van de gecertificeerde facilitators en lid van de adviesraad en van het college van bestuur van de community. Wat zo krachtig is aan lego, is dat je daadwerkelijk bouwt en

dat je met elkaar praat via het model. Het zorgt ervoor dat iedereen meedoet, ook stakeholders die normaal gesproken niet snel van zich laten horen. Je kan er echt impact mee maken en je kan het toepassen in elke context. Bouwen met lego heb ik bijvoorbeeld ook ingezet als een van de methodes op de workshop die ik gaf op de RSD conferentie.”

Wat voor workshop was dat?

“Het was een workshop die ik heb ontwikkeld samen met industriepartner Collabros en mijn vorige werkgever, de University of Applied Sciences in Breda. In de workshop – die maar anderhalf uur duurde – wilde ik een beetje laten zien van netwerkprincipes, een beetje laten ervaren hoe serious games werken en een beetje laten proeven aan future design. Open zijn, leren vertrouwen op het proces en laten ervaren hoeveel waarde je daaruit kunt genereren, daar wilde ik de deelnemers in meenemen.”

Met al jouw ervaring in het ontwikkelen van interactieve trainingsprogramma's ben je een aanwinst voor ESC. Wat breng je mee?

“Wat ik hoop te brengen op korte, middellange en lange termijn, is expertise over netwerken. Denk aan kennis over interactie en duurzame innovatie, aan tools en methodes die verder gaan dan één specifiek thema, die raken aan de essentie van transities. De negen lectoraten en de praktijkpartners van ESC wil ik meer met elkaar verbinden, de grenzen meer openen. We doen dat bijvoorbeeld via leernetwerkevents en gezamenlijke projecten.”

En wat haal je uit het netwerk?

“Heel veel nieuwe kennis. Want je moet weten: Systemisch Co-Design is iets wat twee jaar geleden, toen ESC begon, helemaal nog niet bestond. Er waren wel wat publicaties te vinden over elementen van Systemisch Co-Design, maar ESC is dé expertisegroep die het fenomeen aan het onderzoeken en uitvinden is. Ik ben heel benieuwd hoe de ‘systemen’, het

“Systemisch Co-Design is als tandenpoetsen: je moet het leren, maar als je het eenmaal hebt geleerd gaat het automatisch.”

‘co’ en het ‘design’ samen gaan komen. De experimenten, workshops en casussen van ESC leveren veel kennis op over hoe ecosystemen werken en hoe je samen aan een duurzame toekomst kunt bouwen. Nu al leer ik elke dag van de andere lectoren en van de partners, van hun methoden en tools en van hun publicaties, die ik verslind.”

Waar werk je naartoe?

“De bedoeling is om Systemisch Co-Design tot een gewoonte te maken, tot een natuurlijk onderdeel van onze rituelen. Het is als tandenpoetsen: als kind moet je het leren, maar als je het eenmaal hebt geleerd gaat het automatisch. Ik hoop dat we dat automatisme bereiken, dat niemand die bij ESC is aangesloten de week nog kan afsluiten zonder dat hij iets heeft gedaan met ESC. Hoe klein ook, deel het met het programmateam of voeg het toe aan de leeragenda. Zo ontstaat een soort dagboek met reflecties. Als je dat na een paar maanden terugleest, weet ik zeker dat je verbaasd en gefascineerd zal zijn over wat er allemaal is gedaan.”

Je lectoraat heeft een brede focus. Is er een sector waar je bijzondere belangstelling voor hebt?

“Ik ben geïnteresseerd in alles wat een relatie heeft met transformaties en transities. In het bijzonder hou ik van industrieën die gedreven worden door beleving, zoals vrije tijd, toerisme en de creatieve industrie, en van maatschappelijk ondernemerschap. Het ESMEE-project is daarvan een geweldig voorbeeld. Voor dit project zijn alle ROM's (regionale ontwikkelingsmaatschappijen) van Nederland bij elkaar gebracht in een learning community.”

Wat staat er op het programma voor 2024?

“Op 2 april is mijn inauguratie en spreek ik mijn lectorale rede ‘Collaborative futures: navigating value networks for lasting impact’ uit. Op dezelfde dag verschijnt ook een boek van mijn onderzoeksgroep over transitie management en het ontwikkelen van netwerken. Verder kijk ik ernaar uit om nieuwe onderzoeken te starten. We schrijven nu bijvoorbeeld aan een voorstel voor een groot, Europees project om een nieuw model te ontwerpen voor ondernemerschap. Het project combineert de bestaande methodieken en tools met kennis over ecosystemen en de dynamische aspecten van ecosystemen. Een ander voorstel gaat over het proces van democratisering en participatie bij bibliotheken. De rol van bibliotheken is de afgelopen twintig jaar veranderd, het zijn multifunctionele locaties geworden. Daar zouden we graag meer onderzoek naar doen, samen met ESC en met landen als Spanje, Frankrijk en Zuid-Afrika, die veel ervaring hebben met democratiseringsprocessen in het bibliotheekwezen. Overigens hoeft niet alles per se zo groot te zijn. Ik geloof in klein beginnen, want kleine interventies hebben vaak enorme impact.” •

Liliya Terzieva

is sinds april 2023 Lector Designing Value Networks aan De Haagse Hogeschool en werd met deze nieuwe functie ook meteen partner van ESC. Ze is gepromoveerd op economische en organisatorische wetenschappen van vrije tijd en toerisme en heeft twintig jaar ervaring met het ontwikkelen van interactieve trainingsprogramma's.

“Systeemopstelling als methode om te leren”

ESC organiseert een paar keer per jaar een leernetwerkevent. De deelnemers zijn de partners van ESC, afkomstig van hogescholen, bedrijven en publieke instellingen. Voor het event van 22 mei 2023 bracht Merel van der Woude van Design Innovation Group een casus in over een programma gericht op een leven lang leren voor jongeren in Somaliland.

Van der Woude en haar collega's Jojanneke Hendriks en Thais Costa hadden acht jaar lang gewerkt aan het programma. Nu naderde de afronding en waren ze op zoek naar een goede manier om het los te laten. “We wilden een duurzame oplossing achterlaten”, vertelt Van der Woude. “Hoe konden we ervoor zorgen dat de scholen het curriculum dat we samen hadden opgezet zouden blijven gebruiken?”

De casus

In een programma, gefinancierd door het ministerie van Buitenlandse Zaken en uitgevoerd door een consortium onder leiding van Oxfam, hadden Van der Woude, Hendriks en Costa via co-creatie een digitaal curriculum ontwikkeld voor jongeren in Somaliland. Via dit digitale curriculum zouden studenten van beroepsopleidingen zich ook na het afstuderen kunnen blijven ontwikkelen. “We hadden samen een mooi product opgetuigd en wilden dat het na ons vertrek door zou gaan. Maar we merkten dat de scholen sterk op ons bleven leunen. Daardoor hadden we moeite met het vinden van een goede manier om het over te dragen”, zegt Van der Woude. “Toevallig sprak ik hierover met Emma van Dam van het programmateam van ESC. Zij koppelde me aan Jürg Thölke van Inholland, die is gespecialiseerd in systemische opstellingen en een workshop op het leernetwerkevent zou begeleiden. Zo werd onze casus het onderwerp van zijn workshop.”

De systeemopstelling

Op 23 mei 2023 liepen in Pakhuis de Zwijger in Amsterdam zo'n 25 belangstellenden de zaal binnen voor de workshop systeemopstelling van Thölke. Aan de ene kant van de zaal werden Van der Woude, Hendriks en Costa neergezet, de rest van de groep stond tegenover hen. Als opening legde het drietal hun vraag voor: ‘Hoe kunnen we het programma afronden zodat het beklijft?’ Van der Woude: “Uit de groep tegenover ons kwamen meteen al interessante vragen en reacties. Ze confronteerden ons met het feit dat we met de formulering van de vraag al waardes oplegden, namelijk dat de scholen en studenten in Somaliland met het digitale curriculum door moesten gaan.”

Vervolgens werden er zes rollen uitgelicht: een docent, een student, een rugzak als symbool voor het digitale curriculum, de overheid, de directeur van een school en een donateur van het programma. Hendriks kreeg de opdracht om mensen uit de groep te halen en neer te zetten op een positie rond de rugzak, die in het midden lag. Ze moest beginnen met de belangrijkste rol. Vervolgens stelde Thölke als facilitator vragen aan de mensen: hoe voelt het? wat doet het met je? Iemand zei: ik heb het gevoel dat ik er niet bij hoor. Een ander zei: ik voel me gefrustreerd. Je hebt iemand tussen ons in gezet.

“Het was inderdaad visueel zichtbaar: de student en de docent stonden dicht bij de rugzak, de anderen stonden veel verder weg. Het maakte duidelijk hoe zeer wij gericht waren op de student en de docent, en veel minder keken naar het ministerie. Ik was verrast hoe snel naar voren kwam waar de complexiteit zat.”

Reflectie

De systeemopstelling liet het drietal reflecteren op hun rol. “We waren begonnen in de rol van facilitator, maar waren geleidelijk mede-eigenaar geworden. Dat maakte het extra lastig om af te ronden en weg te gaan”, vertelt Van der Woude. “Bij mij zit co-creatie in mijn bloed. De reacties zijn vaak positief: mensen vinden het leuk als hun idee wordt meegenomen. Maar soms kan het ook tegen je werken. Ik realiseerde me tijdens de workshop dat ik mensen op een positie zet: docenten en studenten liet ik meedenken over een product om te blijven leren. In zekere zin ‘belaste’ hen dat ook met een verantwoordelijkheid. Zij voelden dat er druk op hen lag waar ze niet goed raad mee wisten.”

De inzichten uit de workshop zijn meegenomen in de afronding van het programma. “We hebben ons meer gericht op het ministerie en de schoolleiding. Dit zat al wel in ons plan, maar we hebben het nu bewuster gedaan.” Bij een volgend project met ingewikkelde partnerschappen zal Van der Woude anders van start gaan: “De volgende keer zal ik meteen bij het begin van het proces explicieter de rollen en verwachtingen verkennen en vastleggen. Ook zal ik me meer bewust zijn van wie welke rol heeft op welk moment. Want er gaat veel meer schuil achter de oppervlakte dan je denkt.” •

Merel van der Woude

is Creative Strategist & Designer bij Design Innovation Group (DIG) en partner van ESC. Ze werkt aan internationale projecten waarin via design thinking en doing oplossingen worden opgetuigd voor een duurzame en inclusieve toekomst. Tot voor kort was ze Creative Director van Butterfly Works. In 2023 zijn DIG en Butterfly Works samen verder gegaan als DIG.

“I have a curious mind and get inspired by small, seemingly irrelevant things. It brings me new perspectives and triggers my creativity.”

“Ik geloof in de democratisering van technologie”

Lector Tomasz Jaskiewicz van Hogeschool Rotterdam werkt graag bottom-up: vanuit een wijkcentrum of buurthuis bijvoorbeeld. Zijn expertise ligt in Civic Prototyping, wat op het eerste gezicht een praktisch vak lijkt, gericht op het ontwikkelen en testen van innovaties die de kwaliteit van leven verbeteren.

Maar Jaskiewicz' onderzoeksgebied blijkt veel breder: “Ik geloof dat de democratisering van technologische innovatieprocessen essentieel is in een systemische transitie naar een meer inclusieve, rechtvaardige en duurzame samenleving.”

Vanuit kleine initiatieven in de wijk wil hij de stap maken naar grote systemische veranderingen. Daar ligt de link met ESC: “Civic prototyping is een hands-on vorm van co-creatie die lokale, door burgers uitgevoerde innovatie ondersteunt. In mijn projecten zie ik bijvoorbeeld hoe belangrijk gevoel van eigenaarschap is bij een introductie van technologische innovatie. Ook ontwikkelen projecten zich anders als het initiatief in de wijk ligt of bij de gemeente of een bedrijf. En tegelijkertijd, zelfs als een bepaalde innovatie wenselijk effect heeft in één wijk, dan weet je nooit zeker of dezelfde innovatie in andere wijken ook gaat werken. Of welke indirecte effecten die uiteindelijk zal hebben op de stad als geheel, of op de samenleving. Er bestaan nog geen goede methodes om te meten en te onderbouwen hoe rimpeleffecten van kleine interventies tot een grootschalige systeemverandering kunnen leiden.”

Invasie van robotisering

Technologie wordt meestal ontwikkeld door techbedrijven vanuit een commercieel perspectief. Jaskiewicz kiest in zijn onderzoeken een ander uitgangspunt: wat gebeurt er als we naast het commerciële perspectief een sociaal perspectief meenemen? Om daar achter te komen,

organiseert hij workshops, haalt hij ideeën op in de wijk, bouwt hij samen met buurtbewoners en studenten prototypes van bijvoorbeeld robots, en probeert hij op straat uit welke effecten zo'n robot heeft in een wijk. “Een robot kan een functionele taak uitvoeren, maar heeft ook sociale effecten, zowel gewenste als ongewenste. Een straatveegrobot kan bijvoorbeeld heel efficiënt zijn in vegen, maar kan ook leiden tot verlies van banen van menselijke schoonmakers, die juist een belangrijke sociale rol spelen.” Inmiddels is al bij vele tientallen van dit soort experimenten gekeken wat de interventie voor de stad betekent. “Al die voorbeelden helpen bij het creëren van bewustwording bij burgers, bij gemeenteambtenaren en bij ons als onderzoekers en ontwerpers.”

De reden dat Jaskiewicz wil weten wat de sociale effecten van robotisering zijn, is de verwachting dat er op korte termijn in de stad veel gaat veranderen door robotisering. “Dan bedoel ik niet de zelfrijdende auto's en de drones, die ontwikkeling is nog wel enigszins ver weg. Maar ik bedoel kleine autonome voertuigen op de stoep, die bijvoorbeeld boodschappen bezorgen of de openbare ruimte monitoren. We verwachten binnen enkele jaren een grote golf van dit soort robots. De techniek is er al en er is weinig regelgeving die in de weg staat. Steden zijn echter nog nauwelijks voorbereid op zo'n robotinvasie. Als er een paar robots in de wijk komen is dat misschien even interessant. Maar duizenden? Dat kan veel onverwachte effecten hebben. Ik denk dat co-creatie - co-design én co-prototyping - van robots samen met stadsbewoners een manier is om de ongewenste, systemische gevolgen ervan te verzachten.”

Rotterdamse initiatieven in kaart

Rotterdam heeft veel ervaring met co-creatie, een rijke bron om van te leren hoe

“Digitale systemen moeten zich continu kunnen aanpassen en evolueren. Het ontwerpproces eindigt in feite nooit.”

de processen werken. Maar op dit moment heeft niemand overzicht over alle initiatieven in de stad. Daarom worden die nu in kaart gebracht. “We concentreren ons niet alleen op de succesverhalen, maar nemen ook projecten mee die falen of vastlopen. Hoe komt het dat het ene initiatief slaagt en het andere niet? We kijken naar allerlei aspecten, zoals wie de initiatiefnemer is, welke creatieve competenties aanwezig zijn of ontbreken en hoe de samenwerking geregeld is.” Het project heet ‘Creatieve Competentiekaart voor Co-Creatie in de stad’ en is eind 2023 gestart, met financiering vanuit de KIEM-regeling van Regieorgaan SIA. “Dit gaat ons ook kennis opleveren over nieuwe businessmodellen voor co-creatie op lokaal niveau.”

Hoe voorkom je een nieuwe toeslagenaffaire?

Eind 2023 startte ook een ander project vanuit de KIEM-regeling: ‘Digital inclusion by design’. De EU schrijft voor dat alle digitale diensten toegankelijk zijn voor alle burgers. Maar wat betekent dat? “Veel uitsluiting komt voort uit de gebruikscontext. Die wordt niet alleen gevormd door fysieke verschillen tussen mensen, maar vooral door culturele of sociale factoren. Co-creatie is een manier om deze diensten beter te ontwerpen, door gebruikers mee te nemen in het ontwerp- en ontwikkelingsproces.”

Jaskiewicz verwijst naar de toeslagenaffaire om uit te leggen waarom inclusie zo belangrijk is. “Wat erg is aan de toeslagenaffaire, is niet alleen dat er verkeerde besluiten zijn genomen, maar ook dat het zo moeilijk blijkt om het digitale systeem, dat op basis van die besluiten werd ontwikkeld, aan te passen. Waar we naartoe moeten, is technologie die inclusief en ‘aanvechtbaar’ is. De toeslagenaffaire was nooit zo uit de hand gelopen als de digitale systemen transparant waren geweest en als er mechanismen waren ingevoerd om

voortdurend de input van burgers te vragen bij het aanpassen van de werking van deze systemen. Digitale systemen, evenals de organisatorische en sociale praktijken waarin ze zijn ingebed, moeten zich continu kunnen aanpassen en evolueren. Het ontwerpproces eindigt in feite nooit. Burgers moeten kunnen deelnemen aan het vormgeven en hervormen van digitale platformen die deel uitmaken van hun leven. Dat is wat ik bedoel met democratisering van technologie.”

Rechtvaardigheid

Op de RSD conferentie in oktober in Pakhuis de Zwijger in Amsterdam was Jaskiewicz host van de paneldiscussie ‘Just Digital Life’. Het thema past bij zijn interesses en zijn onderzoek. “Digitale technologie is een essentiële component van het dagelijkse leven van ons allemaal. Het interessante zit in het woordje ‘just’: het betekent ‘simpelweg, gewoon’, maar het betekent óók ‘rechtvaardig, fair’. Daarmee raakt het aan de ethische kant van digitale technologie.”

Tijdens de paneldiscussie wilde ik verschillende perspectieven waarmee je naar technologie kunt kijken naar boven brengen.” Het panel bestond uit drie leden: Sarah Giest, hoogleraar Public Policy aan de Universiteit Leiden, Pieter van Boheemen, programmamanager AI en ethiek aan Hogeschool Rotterdam en voorheen werkzaam bij het Rathenau Instituut en de Waag Society, en Jaz Choi, associate lector Civic Interaction Design aan de Hogeschool van Amsterdam. In het gesprek ging het over rechtvaardigheid in brede zin, kijkend naar de grenzen van de mens en de grenzen van de natuur. “De complexiteit ligt in de perspectieven: welke systemische aspecten zitten daarin? Want systemische perspectieven verschillen van elkaar. Het gaat erom dat we leren navigeren door al die perspectieven.” •

Tomasz Jaskiewicz leidt sinds 2021 het lectoraat Civic Prototyping van het kenniscentrum Creating010 van Hogeschool Rotterdam, naast zijn aanstelling als design fellow aan de faculteit Industrieel Ontwerpen van de TU Delft. Het kenniscentrum Creating010 was zijdelings betrokken bij de oprichting van het Expertisenetwerk Systemisch Co-Design (ESC) in 2021, versterkte de banden in 2022 en sloot zich er in 2023 volledig bij aan.

COLOFON

Dit is een van Expertisenetwerk Systemisch Co-Design, een samenwerking tussen Hogeschool Inholland, Hogeschool Utrecht, Haagse Hogeschool, Hogeschool Rotterdam en praktijkpartners vanuit creatieve industrie en maatschappelijk domein. Het netwerk wordt mede mogelijk gemaakt door een SPRONG subsidie vanuit Regieorgaan SIA.

De SPRONG groep bestond in 2023 uit:

Lectoren:

Wina Smeenk (Voorzitter), Lector Societal Impact Design, Hogeschool Inholland
Liliya Terzieva, Lector Value Networks, Haagse Hogeschool
Christine de Lille, Lector Innovation Networks, Haagse Hogeschool
Remko van der Lugt, Lector Co-Design, Hogeschool Utrecht
Jürg Thülke, Lector Authentiek Leiderschap, Hogeschool Inholland
Guido Stompff, Lector Design Thinking, Hogeschool Inholland
Peter Troxler, Lector Revolutie in de Maakindustrie, Hogeschool Rotterdam
Anja Overdiek, Lector Cybersocial Design, Hogeschool Rotterdam
Thomasz Jaskiewicz, Lector Civic Prototyping, Hogeschool Rotterdam

Onderzoekers:

Petra Cremers, Kennisregisseur en Senior Onderzoeker
Marieke Zielhuis, Monitor Onderzoeker
Bas van den Berg, Senior Onderzoeker
Justien Marseille, Senior Onderzoeker
Joep Kuijper, onderzoeker
Anouk Geenen, Design Researcher
Senka Rebac, Senior Onderzoeker
Armand van Oostrom, Senior Onderzoeker

Programmteam:

Frank Evers, Programmamanager, ESC
Emma van Dam, Community Manager, ESC
Pien Chrispijn, Impactmaker, ESC
Youetta Visser, Impactmaker, ESC
Ruth Delfgaauw, Impactmaker, ESC
Yoel Schuller, Impactmaker ESC

Voor vragen over ESC of over de inhoud van dit magazine kunt u contact opnemen met programmamanager Frank Evers via frank.evers@inholland.nl

Bezoek voor meer informatie over ESC de website systemischcodesign.nl

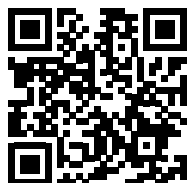
Interviews in dit magazine: Helen Jochems, MbH communicatie
© 2023 – Expertisenetwerk Systemisch Co-Design

ESC

Samen met
alle belanghebbenden
en dwars door alle
systeemgrenzen heen,
kunnen we een beweging
op gang brengen
voor versnelde
maatschappelijke
impact.

**JOIN
US!**

Bezoek voor meer informatie
over ESC de website
systemischdesign.nl